

ИЗЛАЗИ

четвртком и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПретплату примају све поште
у Србији и иностранству.

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

ПРИЗНАЊЕ

— ПОСВЕТА ГОСПОЊИЦИ С. —

1

Ето, тако многе ноћи
Одмилише у бескрај,
Не сводећи саче очи,
Уз пун чежње уздисај,
Читајући писмо твоје —
Писмо твоје, благо моје!Читам речи, гледам слова,
Што их низа рука твоја;
А у слатком снлету снова
Преплеће се душа моја.
О, да знадеш мреже ове
Како криле моје снове.К'о бабина свила чиле,
Рујне као руже мајске,
Ах, такве су мреже миле,
Чаровите мреже рајске,
По души ми што су пале,
Па је слатко обмотале.На груди се глава клони...
Нада мном се сачак вије...
Срце куца, срце звони
Љубавничке мелодије;
У висине мис'о хрли
И с твојом се сликом грли!

2

Од онога мајског јутра
Минула су тек два лета,
Прохујале две године
Од твог првог писамцета.
Две године пролетеше,
Измењено много што је,
Ал' то писмо вазда слатко,
Увек свеже остало је...
Ти туђина не з аш шта је;
Под притиском њене ђуди,
Не знаш како дани теку;
Нити како срце жуди.Ти не схваћаш оне снове,
У даљини што се снују;
Нити како часи јаве
Мис'о тиште, угушују...
У поноћи кад се слике
По суморној врзу глави,
Гледаш звезде, слушаш попце,
Како цврче ту у трави.
Дрвеће се у шуштању
Међу собом разговара,
А мишеви нагрizaју
Препукнула врата стара:
Еј, да знадеш, у том часу,
Како душу носе снови!
Како ли је чудној жељи,
По бескрају кад заплочи!
Ти преда мном тада лебдиш,
И ја гледам стас ти вити:
По косици твојој трепте
Месечеве златне нити...
Ти, царица мојих снова,
Са мермерним, меким телом;
Са осмејком на устима,
Обвијена ноћним велом.
И у часу усхићења,
Кад пред твојом сликом стојим,
Твоје слатко, прво писмо.
Пољупцима росим својим.
И зато је увек свеже —
Пољубац га таквим чини, —
Ах пољубац теби верног
У даљини у туђини!

Хајделберг, 1899

Божа С. Николајевић

СРБИНЧЕВИ

(одломак из романа **Златно Срце**)

— МИЛОШ ЦВЕТИЋ —

Чим ступише Мирко и Ђура у ходник, ударајући ногама по мраморним плочама, да стресу оно мало снега са своје обуће, а Наста затвори врата за њима, дохвати брзо метлицу с клина, те им очисти хаљине.

Обојица се упутише предсобљу. Њихови кораци удјекиваху, а на одјек појавише се две лепе женске главе из кухиње.

— Добро нам дошли! — поздрави их пријатним гласом учитељ-Миркова Славна. Њено пуно, округло лице са живим малим очима, средњи стас и живахност издадоше је да је чила Сремица.

— А да нисте назебли? — зачу се други благи глас из уста красне плавуше с великим као небо плавим очима, високим челом, изнад кога жутијаше се лепо зглађена коса, жута као повесмо небелене кудеље. А кад подиже главу и благо се насмеши на свога Ђуру, забелише јој се из уста два низа бисера. А одшкринув мало јаче врата, указа се и повисоко витко тело.

— Нисмо, госпођо — одговори Мирко и скиде шепир.

— А јесте ли готове с вашим колачима? — упита Ђура.

— С једним делом јесмо, а други ћемо тек по подне наставити и ако Бог да сутра завршити — одговори госпођа Славна.

— Добро сте учинили што сте се извезли, те сте нас оставили слободне. Хвала вам, господине Мирко, — додаде Ђурина Јованка

— А ручак?

— Не брини се, мили мој; само очекиваемо ваше кораке по ходнику и чим их зачусмо, ја наредих Макрени да маниће спусти у расо.

— Зар маниће?! — упаде живо Мирко, а очи му се засветлише.

— А да шта сте ви мислили? — упита Ђура.

— Мани га, Јованка, шта ти зна Сомборац о манићима и о расолу. Та у Сомбору и нема рибе.

— Ех, ех; ви одма мој Сомбор.

— Па хоће ли скоро? јер ми смо баш љуцки огладнели.

— Још за који тренут, Ђуро.

— Извол'те ви само у трпезарију, остало је већ све на постављеноме столу, — рече Наста иза његових леђа.

— Изволите само, одмах ћемо и ми — довикну госпођа Јованка.

— А како је у дућану, Јованка?

— Сврати па види, јер ја бејах у послу.

— А Марија?

— И она је тамо. Та знаш ти њу; је ли само навала, долази ли народ, не може она а да тамо не оде, да не запита кога старијег за своје другарице и другове и да их не поздрави. Како ово два дана нема школе, то већ гине за њима. Та знаш ти њено срце. А овде нам је била мало и на сметњи, а и Наста је у послу, те нам баш добро дође што се мало удали.

— Па хајдмо, пријатељу. Овуда ћемо кроз предсобље, па десно кроз трпезарију, а из ње воде врата у дућан на углу.

— Па добро, — одговори Мирко и пође за Ђуром.

Или волите да останете овде у трпезарији?

— Не, не; баш волим мало у дућан, да видим како се наш свет спрема за благ дан. — Обојица уђоше у дућан.

У дућану је као у кошници, и ако је велики и простран, опет је пуно и препуно, као да их је неко ту сабио и као да нема још дућана у селу. Већином старији људи и мушко и женско, све се то дигло да се спреми и ерпеском обичају, за свете празнике, за свето Христово рођење. Овај тражи меда, онај шећера, онај каве, онај воштаницу, она фитиље за кандило; пиринча, уља и т. д. Како се појавише Ђура и Мирко, а они у глас:

— Помоз' Бог, господар Ђуро! — и свима се очи засветлише.

— Бог вам помогао! — па приђе својим момцима, пошто се најпре руковао са свима муштеријама.

— А где! Та ту је и наш добри учитељ! — поздравише и њега и руковаше се и с њим.

Двојица постаријих, докле се остали руковаше с Мирком, рекоше један другоме:

— Е баш се овај наш г. Ђура и учитељ спријатељише, па живе као браћа!

— Ех, па добри и поштени људи брзо се нађу и збрате а ако су још и добри народњаци... е онда нема!

Докле су се ова двојица разговарали, дотле је Ђура журио своје добре и ваљане момке: — Хајте, хајте, послужите још кога па да се руча.

— Па нека иде браца Мита и мали Омер, а докле они ручају, ја ћу послуживати, а ја ћу после.

— Не не, Стево; ми ћемо и данас ручати сви заједно, као и увек, ја нећу да се то мења, та ви радите од шест изјутра, а сад је већ прошло један.

— Па баш да затворимо.

— Не, нећете затварати; куда би онда на овај снег оволике људе?

— Е Бог те живео, господар Ђуро, е баш си добар! — повикаше сељаци и сељанке као из једног грла. — Не бој се, неће нико дарнути ни мрвице. Ми ћемо пазити као на своје.

— Та ко би смео и дарнути, а камо ли што узети и то сад пред овај благ дан. Осушила би му се рука — рече побожно један старац, који је седео на џаку у коме беше пиринач.

— А оно ти на риф нико сад и не гледа, него све само ово што је за јело и друге потребе.

— Та знам ја своје људе, — рече Ђура и прегледа их једним погледом — и баш видим да нема ни једнога.

— Нема, нема ама баш ни једнога од оних — рекоше све муштерије и погледаше се узајамно.

— Е па добро. Онда хајдемо одмах. Хајдете Мирко. — Али застаде и погледа у некога човека, који тужно наслоњен на штап стајаше у вратима дућанским и нешто с Мирком и малом Маријом разговараше.

— А... јеси ти то, Панто?

— Ја сам, господар Ђуро, — одговори Панта неким брижним гласом.

WWW.UNILIB.RS Јест, татице, — упаде живо и Марија — он ми је већ и казао шта жели.

— Па ето ме, — одговори Ђура и једва пробијајући се кроз свет, који му и сам прављаше пута, пође му у сусрет. Кад дође до њега настави Панта гласно, али мало оборене главе гледајући час у свој штап, час у свој похабани бели дороц (гуњац), а час опет у малу Марију.

— Па ти знаш, господар Ђуро, да ја немам ни парченцета своје земље и да живим од оно мало рита, што узимам под закуп од наше општине; е... па како је летос била велика вода па бостан, и ако сам га посејао, опет ништа, јер беше доцкан, те не могаше ни да цвета, а камо ли да роди и да сазре.

— Па би хтео мало еспапа, за Божић, је ли?

— Та да, господар Ђуро, — одговори Панта.

— Браца Мито! — заусти Ђура, а Мирку се засја лице од задовољства.

— Стани! — упаде Панта, није само то, него мени би требало мало...

— И готовог новца, је ли? — доврши Ђура.

— Да, — рече и опет Панта, гледајући непрестано у под.

— Да, татице, њему треба и новаца — упаде мала Марија.

— Па колико ти треба? Ти знаш да су сваком вредном и поштенем човеку вазда отворени: моја кеса, мој дућан и моје срце, и да увек чиним шта могу. — Ове последње речи рече мало гласније.

— Па требало би ми, знаш, да узмем ту код тебе што ми треба, а и да имам у готовини... знаш, зима је, жена и деца су ту... па ти часком нешто затреба. А чекам те још од јутрос, па кад чух, да си се некуда извезао, ја се препадох, да ниси опет куда отпутовао, па...

— А куда бих ја пред благ дан, без големе невоље. Дакле?

— Па требало би ми, знаш, једно петнаест до... двадесет сребра.

— Добро; — одговори Ђура, извади повчаник из грудног џепа од капута и пружи Панти двадесет форината.

— Е баш ти хвала, газда Ђуро; е баш си добар, па то ти је! А ова мала твоја... е баш нема више! — рече Панта мало нижим и мало дршћућим гласом, погледа у малу Марију и очи му засузише.

Ђура га потапка по рамену, загрли Марију и окрете се да пође.

— Е... али још нешто, — заусти опет Панта и заустави га. — Оно знаш, „цигуран“ си, јер ћу ти ја вратити, ама одмах, баш на јесен; одмах после св. Ловре.

— Но, па добро, добро; — рече Ђура и хтеде опет да пође.

— Хе, татице! Има чика Панта још нешто да те моли, а молим те ево и ја! — заустави кћи Ђуру, подиже мале ручице склопи их пред оцем и погледа му право у очи.

— Ама, онај... знаш, онај — поче опет Панта

— Она Јустинова Сара... нема баш ни коре хлеба... а благ дан на прагу... а удовица је... а девојчице јој малене и. опрости, готово... голе! Па ја рекох, знаш, онако у себи... е баш ћу господар Ђури...

Учитељ Мирко погледа у Ђуру, али Ђура то и не опази, него викну калфа Мити:

— Деде, браца Мито, одсеците једно седам... или још боље, осам рифи угасито пепељавог пор хета; завите у хартију, завежите канапом и подајте Панти. Не заводите у књигу за вересију, него у књигу за поклоне. — За тим се окрете, отвори на ново новчаник и даде пет јединица Панти. — Ето на, али да ниси ни речи...

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЈЕЛЕНИН МУЖ

РОМАН

НАПИСАО Ђовани Верга

(наставак)

XI

Ох, ти први пољунци под копреном! Она јој лебдијаху пред грозничавим очима, кад је, увијена у мантил, бледа лица и дршћући пела се пажљивим и лаганим кораком на Васто. Умрљани крпач, који је служио као вратар, тек трећи пут је разумео име укућанина, погледао је безобразно и певао за њом неку совачку песмицу, пратећи је удаљцима чекиња у њон, а она се притискујући мантил на узбуркане груди, журно пела уз блатне, мрачне степенце на пети кат.

Фијандура, који је био још блеђи но она, очекивао ју је у мрачном предсобљу, иза врата, и чим се појавила упитао је пре свега, је ли сигурна да нико није ишао за њом. За тим ју је узео за руку и повео кроз завојити ходник. Она не одговараше ништа и ушла је за њим у велику собетину, која беше пуна једино ваздуха и светлости. Одатле се виђаше море, Капри и бескрајни плави хоризонт. Песник беше у одушевљењу отворио балкон, да би припремио mise en scène: ведрину неба која је била у складу с њихним срцима, природу која се смешкала као и они, цело богатство осећаја одликованих душа које земаљски богатани не могу за злато купити. Али Јелена љутита и раздражена, окрону леђа тој оштрој светлости што је збуњиваше.

— Не бој се; нико те не може видети, рече он, куће преко пута допиру само до другог ката. Иначе, ја бих био затворио балкон.

— Да, затворите га.

Фијандура је увидео лудорију, коју је учинио, те с тајанственим лицем затвори врата на балкону. За тим, обузет неком дирљивом нежности, паде јој пред ноге и благосиљаше је за срећу, коју је донела под његов сиротињски кров и љубљаше скут њене хаљине, мрмљајући мелодраматичким гласом: — Хвала! хвала!

— Погрешила сам! рече она.

— Погрешила? Ах! каква моћна реч! реч, свих оних створова, који нису никад патили, који нису љубили, који

не знају колико вреде овакви тренуци за понеке душе! који не знају, да је успомена на њих довољна да испуни цео један живот!

Шта је био грех за њега, што беше обдарен божјом искром која сваки осећај осветљава његовом правом светлошћу? Шта је за њега био муж, закон, свет, за њега што је у свом срцу имао сву љубав васељене у свом најузвишенијем постојању? Шта је била Јеленина кћер према делима, која је могао створити он, одушевљен том љубављу, којима би Јелена дала жара, душе, живота. Тај тренутак чекао је десет година! Живео је с тим сном, непрестано му је лебдела пред очима њена слика, с видовитошћу виших духова очекивао је од ње своје надахнуће, своју музу, ка којој је у прним, неутешним данима молилачки пружао руке, коју је призивао, коју је освојио, која је била његова, на што му даваше право његово дуго мучење, његова љубав, надахнуће које му је она дала, слава коју је очекивао, дар који је пред њене ноге полагао.

Јелена стојаше ту расејано, а у очима јој се огледало стотинама збрканих мисли. Чисто запрепашћено посматрала је голе зидове, прозоре без застора, ниску, угњечену постељу, подеране и прашињаве књиге и хартије које су у вештачком нeredу биле по столицама потрпане. Она снажно трже руку, коју је он хтео да узме.

Песник, кога је то мало збунило, поче говорити о својим песмама, о материјалу који има у глави; причао јој је шта све мисли да ради да би био достојан ње, да би, кад светина буде дирљиво изговарала његово име, могла с поносом рећи: — Мој је.

И полако устаде, јер су га болела колена, а почињао је и да увиђа, да би било смешно остати у том положају, кад га она већ није дочекала у наручја. За тим поче тражити песме, које је, надахнут љубављу, писао за њу у тој бедној собици, која цела беше испуњена њом. Она га је пажљиво слушала, трудећи се да се загреје на мелодичној каденцији тог узбуђеног гласа, који је у тишини простране, усамљене собе звонио као нека проповед. И она је тражила што год, какву zgodну реч, какву тему, која јој не би још више удаљивала мисли од њеног садашњег положаја. И нађе само:

— Ви сте написали... ове ствари?

— Да, одговори он, мислећи на Вас! Овамо горе не допиру никакве друге мисли, не допире човечји глас. Кад отворим овај прозор, видим пред собом само бескрајно море, и то ми је доста. Ово је гнездо једне усамљене птичице. Казао сам Вам већ.

— Мало је повисоко, — рећи ће Јелена.

— Тим боље, јер ми не сметају радознали и досадни суседи. Ја волим своју слободу. За тим могу да примим кога год хоћу, а да нико не види.

— Ах! изусти она.

— Јелена!... Не!... Није оно што Ви мислите! Ни једна друга жена није овде ступила ногом.

— Ах!

— Верујете ли ми? Верујте, кад је срце и душа испуњена Вашом сликом, немогућно је оскврнавити је! Верујте ми, откад Вас познајем, откад сте загосподарили целим мојим бићем, никад ни једна мисао... ни један поступак... Јелена!..

— Не! узвијну Јелена сурово, повукавши се увазад. Не, Фијандура... Немојте да се кајем што сам дошла!..

— О опростите ми, Јелена! Ја сам луд, јер вас лудо љубим! — Јелена му пусти своју руку. Песник, охрабрен тиме, настави: — Кад би знали како Вас љубим! Кад бих Вам могао показати своје срце, које бије за Вас! Кад бих могао да Вам кажем речи с којима сам Вас призивао! кад бих могао да Вам опишем оне несане ноћи, оне неутешне дане, ове грознице, кад бих могао да Вам објасним шта осећам кад чујем једну Вашу реч, кад видим Ваше очи, Ваш осмејак, Ваш ход, кад чујем шуштање Ваше хаљине и осетим мирис Ваших рукавица! Кад Вас видим у Ваших дворницама, како Вам се удварају и врте око Вас... срце ми хоће да препугне од болова!... Па како сам љубоморан на све и сва, на часове кад Вас не видим, на куће у које не могу да уђем за Вама, на речи које Вам се кажу, на људе који се разговарају с Вама, на ваздух који удишете, на Вашу прошлост...

Јелена усправи главу тако ненадно, да му пресече реч

— Ох! промрмља она горко са зажареним лицем

— Шта Вам је?

— Ништа!

Песник, који се био мало збунио, настави:

— Јест, ја сам љубоморан на ону будалу што мисли да је у праву да Вам се удвара с тога, што на посетници има војводуску круну.

Јелена слеже раменима, и то га потпуно порази. Сад беше исцрпео сав лиризам што га је имао у торби, те је тражио начина, да једном уђе у прави колосек. Колико је био срећан, кад помисли да је она ту, да је дошла њега ради! Како јој је лепо доликовало при одело! За што не скине рукавице — бар једну!... Она је рекла да неће; била је збуњена и понижена и она, јер се осећала смешном. Било је доцкан, морала је ићи. Још један тренутак! Ох још мора очи и срце наситити њеном небесном појавом! Ах! његов бедни дом! његове бедне радости! његов толико-годишњи самачки живот! Имао је да јој каже тако много, а није могао да нађе речи. Срећа га је збуњивала.

Јелена би га тек покатакд погледала летимично и насмешила се осмејком, који би на уснама изумро.

— Не! не! Јелена! не иди још! Кад би ти знала шта су ови тренуци за мене! за једно несничко срце! И ти би се поносила тиме. Ја ћу да ти саздам престо славе, хоћу да те овековечим у једној песми...

МЛЕЧНИ ПУТ

(ЗАПИСИ НЕРВОЗНА ЧОВЕКА)

од

В. Уманова — Калдуновског.

(СВРШЕТАВ)

Евгенија паде на колена и стаде се пред иконом молити Богу. Одведоше је да не досађује детету, које се помало стишаваше.

Свршио је, приљубивши се мојим грудима и стегнувши ручицом својом мој прет са заручним прстеном, као да ме тиме подсећаше на скорашњу молбу своју.

Одем у другу, у трећу собу... Свуда пустош!.. Од некуда допираху ми чудновати звуци хармонике и још нешто што нисам могао распознавати.

Одем у кабинет. Евгенија са стакленим погледом и прекрштеним ногама седела је на Ћилиму; у рукама држаше Костину хармонику и на моја питања ништа не одговараше.

Кроз цело тело прође ме ледена студен. Једнога дана две несреће!... Где су људи, пријатељи?... Од јутра до вечера беше их код нас пуно. Камо их сала да притеку у помоћ? Али варам се; кнез Хипокондрички депешом је изјавио саучешће и извинио своју неприсутност неодложним пословима, који су га одвели у Москву на неодређено време.

Настаде дуги ланац тешких дана.

Као жив сарањен проводио сам живот свој међу чичири зида. Пустош мојег пребивалишта падала је на ме као сињи терет. Често сам се устављао крај Костина кревета и по читаве часове премишљао неуморно. Не могах заборавити мученичко лице мојег детета, које се тискало уза ме и студеном руком својом грозничаво се прихватало прста мога. За сандуком његовим сам сам корачао а јутро беше тако магловито, натмурено. Нисам плакао. Нешто мрко, неодређено спушташе се преда ме и вуцајаше ме у пропаст. Бејаш изгубио сваку тежњу, осим једне, да заснем дубоким сном и да све заборавим.

Евгенију су одвели у болницу, јер јој беше потребна највећа нега. Лекари утврдише — нервну грозницу.

VI

На четрнаест дана по несрећном догађају одем у канцеларију. Дочекаше ме са изразом саучешћа. Такав пријем нисам у опште очекивао и бејаш веома дирнут. Не прође ни пун час, а мене позваше предпостављеном. Тај глас примих равнодушно. „Све ми је једно — истерали ме или не... Живот је мој окончан; све је уништено, пропало.“

С таким мислима прекорачих праг кабинета, где ми је пре кратког времена учињен ласкав предлог да упразним место. Боже мој, шта је воде протекло од тога доба!

На моје највеће запремашћење дочек је био веома ласкав, на ми чак и столица би понуђена.

„Чуо сам за вашу породичну несрећу. Јуначите се, мој пријатељу, за то ћете добити стотруку награду.“

Мој претпостављени држао је читаво слово у блиском духу. Не сећам се свега шта је зборио, ама у речима његовим беше много доброте и саучешћа.

„Морате се расположити... Узмите одуство, али не за дуго, јер у вашем послу дангубљење је — пропаст. У раду тражите утехе.“

Неочекивана милост донела ми је за тренут олакшања, али за колико дуго и за што?

После неколико дана преселим се у нов стан. Напустих своје огњиште с горким осећајем самоће и тада сам гледао на улице, покривене снегом, сећао сам се тужна пута, када сам оно ходио за Костиним сандуком. Уморни коњичак једва се мицао, а југов снег падао је, баш као и данас, у крупним пахуљицама. Мучно ли ми је, Боже мој...

VII

За три седмице не пустише ме да видим Евгенију. Како да се са њом састанем? Све сам јој опростио, забо-

равио и бејаш вољан да отпочнем нов живот. Једини тренутак разорио ми је из темеља домаће огњиште, мој храм и сада треба поново подизати, мучити се, борити се, ма да ни сам не знам, је ли то збиља потребно?

Опет одем претпостављеном... Како изненађење. Изгледа, да се почиње окретати на боље. Предстојаше ми и унапређење. После аудијенције бејаш јако радостан, док се не сетих скоре прошлости. Па на што ми је радост, када немам с ким да је поделим! Морам ускорити да видим, како стоји ствар с Евгенијом.

Смешећи се дочека ме болничарка и ћутке ме одведе жени, која се опорављала. Уставим се на вратима неодлучно. Живци ми беху узбуђени у највећој мери.

„Само идите даље“, рече ми пратиља и стаде се смејати. „Евгенија Ивановна је у нестрипљењу... Идите што брже“ и лако ме гурну.

Остадох сам са женом.

Како је јадна бледа и смршала! Власи бејаше зачешљала, те наличаше на своју слику из девојаштва.

Уставим се на извесном остојању, оборене главе.

„Срдиш ли се још на ме?... Опрости... Много сам пропатила. Ми обоје...“

С влажним очима пружи ми своје танке, прозрочне руке, које сам осуо небројеним пољупцима. Обоје бисмо криви, обоје бесмо кажњени и искрено опростисмо једно другом. Жалост зближава људе.

Евгенија припиткиваше за Косту, за погреб, али веза и не помену ни једном речју, као да га нигда није ни било.

„Хвала Богу“, мишљах, зло је минуло.

VIII

Довео сам је у нови стан. Живот је полако улазио у своја права и ми се лагано измиримо после преживелих незгода. Осим тога, повишењем плате знатно нам се повећаше и материјална средства. Само једна епизода изазивала је код нас непријатну дисонанцију, но само на кратко доба. Беше свечаник и ја сам био код куће. Евгенија свираше на гласовиру и весело ћереташе. Наш разговор изненада претрже глас звона. Тргом се, као да смо знали ко долази.

„Кнез Хипокондрички“, јави девојка, а одмах за њом, не давши ни да се приберемо, ступи незвани гост.

Беше веома постарио ма да се трудио бити живахан; власи му беху јаче оседеле а ход нешоузданији. Имао је монокл, који пређе није носио. Евгенија побледе као смрт. Ја у неприлици погледах час у њу, час у кнеза. Он се неодлучно примаче и пружи дрхтаву, избраздану руку, дланом на више окренутим, како је то обично чинио, када је Евгенији хтео пољубити руку.

„После зла долази добро, драги моји! Човек разлаже а Бог располаже. Чим сам се вратио с пута, ево ме одмах к вама, једино к вама.“

Евгенија се хладно поклониле, не пружајући му руку, а кнез лаким обртом, ни мало незбуђен, окрете се мени. Наше руке само што се једва дотакоше, па се одмах опет одвојише. Насмеја се, као да му ко силом развуче мишиће на лицу.

„Ах, да, долазим амо од чести трговачким послом Гроф Стрелеки вољан је узети вас к себи, драги мој Георгије Георгијевићу, као чиновника за нарочиту службу.“

„Искрено сам захвалан на вашој пажњи, али ми је обећао добро место у унутрашњости“.

Кнез пљесну рукама.

„Жао ми је.. Хтео сам вам помоћи.. Гроф ће бити увређен... У унутрашњости... Какав је тамо живот?“

За тим, као узгредно, окрете се Евгенији, градећи невинно лице:

„Евгенијо Ивановна, сада сте ожаловљени, али ја ћу вас часом довести у најбоље расположење: наша заједничка ствар стоји добро... Походно ме је Бабушкин...“

Нисам могао више подносити ту срамну сцену и скочивши са седишта, показах му врата.

„Али..“ поче изненађени кнез.

„Ћутите, молим вас, иначе не стојим добар за оно, што може наступити.“

Гост оде као опарен. Евгенија је горко плакала. Једва сам је утешио. То беху сузе жалости. Оне су спирале сав пређашњи кал.

IX

Отурио сам сасвим своје записе. Случајно ми дођоше до руку и ја их жудно прелистах. Они ми опет ране позледише и срце испунише тугом.

Скорим се година намирује, како смо изгубили Косту и живот се креће уобичајеним колосеком.

Смргава се... Евгенија није код куће. Предала се потпуно добротним делима и још се није вратила. Небо је посуто звездама.. Млечни пут разастро се као широки појас и беласа се, губећи се у неизмерној даљини у јасном сазвезђу...

Испоређивао сам живот људски са млечним путем... Ко зна, да ли се и на моме путу неће појавити светла звезда, а не звезда туге, несреће... Кратковид сам; може да се већ и појавила, ма је ја дослен не видех...

Срет. А. П.

БОЉЕ ИКАД НЕГО НИКАД

КРИТИЧКА ОПАЖАЊА Ив. Гончарова

Одавно сам оставио перо и нисам штампао ништа ново. Тако сам мислио и свршити своју књижевну каријеру, држећи да је прошло моје време а заједно с њим да су пропала и моја дела тј. прошло њихово време.

Одлучно сам само поново издати скице с пута око света *Фрегату Паладу* из узрока који су изнети у предговору к томе издању. Путовања по удаљеним крајевима света имају у сепште ту привилегију да се читају дуже од осталих књига. Свако такво дело оставља задуго неизгладљив траг или колосек, као] какав точак, док се пут дотле не утре да се сви колосеци слију у један општи, широк пут. Путовања око света још су далеко од тога.

Друга је ствар с романима и у опште с уметничким књижевним производима. Они живе за свој век и заједно умиру с њим; само дела великих уметника преживљују своје време и постају историјским споменицима.

Остала пошто одслужи своју службу у даном часу иду у архиву и заборављају се.

Ја сам очекивао такву судбину и својим делима, по-

што су она доживела нећа два, нека три издања, и нисам их спремао, а и сад не мислим, штампати их поново.

Али у публици где је још много живих сувременика мога књижевнога рада почесто се сећају мојих романа, каткад у штампи, а врло често у личним обраћањима на мене.

Једни питају зашто нема мојих дела по књижарницама? Други ме ласкаво коре што не пишем ништа ново, каткад ми чак предлажу да напишем о овом или оном предмету, да обрадим ову или ону тему, говорећи како од мене публика као очекује још какво дело. Трећи — а таквих је највише — траже мој лични поглед на ово или оно моје дело, ишту да им објасним шта сам разумевао под овим, шта сам хтео рећи оним, кога сам или шта сам имао у виду сликајући некога јунака или јунакињу, јесу ли измишљена та лица и ти догађаји, или су доиста они били итд. Таквим питањима нема краја.

При том, као што се догађало готово свима писцима, гледају да мене сама подведу под овога или онога јунака, упознајући ме то овде то онде, или нагађајући у јунацима и јунакињама ове или оне личности. Најчешће ме виде у Обломову, корећи ме љубазно за моју списатељску леност и говорећи како сам то лице снимиио са себе. Каткада су се напротив мучили куда да ме деду у каквом роману, на пример у *Обичном догађају*, да ли у стрица или синовца.

Други ме отворено прекоревају то за једно, то за друго, то за треће, указују на слаба места, налазе нетачности или претеривања, и за све то зову ме на одговор. Ту скоро негде у штампи читао сам једну критичку црту о мојим делима.

А ја сам непрестано мислио да ако сам ушћутим у штампи, то ће и други прозорити коју за неко време па ће најзад заборавити и на мене и на моја дела, и с тога сам на постављана ми питања одговарао што ми је падало на памет у том тренутку, и што је зависило од личности онога што је питао и из других случајности.

Али та питања, информације, тражена објашњења не само да нису престала с појавом новог издања *Фрегате Паладе*, већ су се напротив умножила. Журим се додати да ме то не замара и да ми не досађује; напротив, сматрам као изјаве ласкаве пажње. Некад ме само помуче одговори, које морам држати свагда тако рећи готове на постављена ми питања, при чему, дакако, неизбежно морам упадати у непрекидна понављања.

Да бих изишао из тога положаја оптуженика за своја дела и критичара њихова, и да бих једном за свагда објаснио свој рођени поглед на своје ауторске задатке, одлучио сам да наштампам овај рукопис који одавно налихо лежи у мом портфељу.

Ова критичка анализа мојих књига постала је из предговора који сам спремао уз засебно издање *Обронка* 1870. г. али тада, из казаних тамо разлога, нисам је наштампао. Потом сам се 1875. опет вратио к њој, које што додао, и опет је оставио на страну.

Сада прегледајући је поново држим да може служити довољним објашњењем од моје стране и одговором готово на сва постављана ми питања с разних страна и лично, и штампом, каткад ласкаве, претеране похвале, чешће покуде, недоумице, укоре, како што се тиче општег значаја мојих ауторских задаћа, тако и што се тиче радних лица, ситница итд.

Нимало не држим ову анализу својих дела за критички неизменљив критеријум, не намећем је никоју, и чак предвиђам да се с њом у многим и многи читаоци из разних узрока неће сложити. Саопштавајући је само желим да они дознаду како ја сам гледам на своје романи, и да је приме као мој лични одговор на постављена ми питања, те да им не остаје више за што питати мене сама.

Ако читаоци нађу да је овај мој кључ од мојих дела нетачан, то им је слободно да устале свој. Ако би, напротив против мога очекивања, мени устребало издати поново сва своја дела, *то ова анализа може им служити као ивичев предговор.*

Закаснио сам с овим предговором, рећи ће ми се; али ако он не буде сувишан ни сад, то, могу одговорити на то, *боље икад него никад.*

Откако се појавио роман *Обронак* 1869. г. прочитао сам не мало сурових, чак раздражљивих осуда у штампи; напротив у друштву, лично, нашао сам много топлине која се изражавала у ватреним, каткад занесеним, дабоме претераним похвалама.

Добивао сам и писма од некојих љубитеља књижевности пуна истих похвала које су се највише тицале мога „живописа“; и у *Обронку* и у другим мојим романима налазили су читаве галерије слика, личности, портрета због којих су ме хтели подићи на висок иједестал у књижевности.

Али ја сам се у својим одговорима, и писмено и усмено, склањао од свих сувише ласкавих похвала. Те би похвале имале за ме куд и камо више цене да су у мом *живопису*, због којег су ме особито хвалили, нашли били оне идеје, и уопште све оно што се увлачило у почетку, инстинктивно, потом, у колико су моји ауторски послови ишли напред, очигледно за сама мене у личности оно што сам насликао, и прости, једноставне догађаје.

Други нису налазили или нису хтели налазити у мојим личностима ништа друго до више или мање живо нацртане портрете, пејсаже, можда живе копије с природе — и ништа више.

Што онда ту хвалити? — Зар је тешко уопште таленту, ако га већ има, нагмилати гомилу провинцијских старица, учитеља, жена, девојака, слугу и т. д.? Каква је то заслуга? Све то не би заслуживало ни *excess d'honneur* ни *excess d'indignités**) којима су ме гј. последњим обасипали нештедице, особито у штампи.

Тек кад сам довршио своја дела и удаљио се од њих на извесан размак и на неко време, тада сам стао сасвим поимати и њихов скривен смисао, и њихов значај, идеју. Узалуд сам очекивао да ће неко и осим мене прочитати што међу редовима, и да ће личности, пошто му се свиде, свезати у једно цело и увидети шта управ значи то цело, — тога није било.

То би могао учинити и учинио би Бјељински, али га није било. Затим су с појавом рефорама на ред дошла друга питања, важнија од питања уметности, и потисла ова последња у други ред. Цело младо и свеже покољење жудно се одазвало на поклич времена и жртвовало свој дар и снагу раду и „злови дана“. Није било до естетичких критика. А уз то је још захватио друштво нов појав, тако звани *нигилизам*, појав компликован — и заглашио у по-

следње време, чист укус, здраво поимање у уметности, ушлевши у то Бог зна шта. И критика као и сама уметност са снажне, мисаоне и разуме синтезе пренда је на ситничарску анализу.

И у огромној гомили мојих личности она је пала у ситничарску анализу њихову не досегнувши до синтезе Читаоци су се губили у пространом оквиру романа, устављајући се час с одобравањем час с покудом, ко пред *Бабушком*, ко пред *Мартом*, други опет пред *Вјером* а готово сви су се одбијали од Волохова, држећи га, „суровим, отвореним,“ непогодним и нецотребним у роману. Многи су нашли у њему тобож оштру карикатуру младога покољења, други су слегали раменима, *чудећи се* како сам могао метнути такву наказу напоредо са чистом красном *Вјером!* О том ћу потанко рећи ниже. И тим су свршили, метнувши дело у архиву.

Више нису ништа видели и ућутали су. Ћутао сам и ја. Шта сам и могао да радим; не моје човек да посредује за своје *дете*, да га изводи пред публику, да прича како је оно тако и тако, једном речи да га препоручује. Ћутао сам зато што, ако други нису опазили и нашли то што опајам и налазим ја сам, значи да сам ја слаб уметник и да моје личности и слике не изражавају ништа друго до што изражавају портрети по зидовима, леши и ружни, погођени или непогођени, с добрим, злим или оходим лицима — и ништа више!

Добро је још што су хвалили колорит, верност личности, живоет пејсажа — и за то хвала Богу!

Хтео сам, ипак, у 1870. одговорити коју некојим критичарима, баш поводом *Волохова* и *Вјере*, заштитити њих и себе, али сам се предомислио, да се не бих излагао новим, још раздражљивијим позивима него тадашњим упућеним на ме зашто сам ја тобож у Волохову насликао представника новог покољења! Ти су одговори били предмет доста великога предговора, који сам намерљао штампати при засебном издању *Обронка*, али сам одустао, велим, и сад ћу отуда узети оно што ми се учини умесно.

Кад сам ћутао толико време, зашто се сад прихватам сам да објашњавам своју књигу или, боље рећи, своје књиге, пошто ће требати мимогред дотаћи се и прва два моја романа говорећи о последњем, јер да кажем пре свега они су, особито *Обломов* и *Обронак*, *тесно и узрочно међу собом везани*, као што су везани периоди рускога живота што су се у њима рефлектовали као у кали воде.

Пишем пре свега за оне што сад не чине већину међу љубитељима уметничке књижевности, који се и сад још често у разговору са мном дотичу *Обронку*, и међу којима се нађе више топлине и по томе више осетљивости, одређености и непристрасности у оцени и самих личности и онога што оне изражавају, ако оне изражавају какав други смисао осим добро погођена портрета и живости кочице. Ако и они не нађу ништа, тада ћу и ја сам, после експеримента, престати налазити кључ од својих дела.

Дакле, пре свега, мени то треба себе ради да знам да ли имам право или не; и ако се са мном сложе и други, и нађу да ја у многим имам право, тада ће се објашњењем унутрашњег значаја мојих слика објаснити само по себи и то, у чему је управо заслуга *романсијера* ако је он уметник.

Уметник мисли у личностима, рекао Бјељински, и ми то видимо на сваком кораку код свију даровитих романсијера.

*) ни сувише чести, ни сувише поруга.

Али како он мисли, то је оно давнашње, вражје, спорно питање! Једни веле свесно, други несвесно.

Ја мислим и тако и онако, према томе да ли у уметнику преоблађује ум или фантазија и тако звано срце.

Он ради свесно ако му је ум упечатљив, посматраљачки и јачи од фантазије и срца. Тада се идеја често исказује и мимо личност. И ако таленат није јак, идеја заклони личност и јави се као тенденција.

Код таквих свесних писаца ум прича и оно што не казује личност, и њихови створови бивају чисто суви, бледи, непотпуни, они више говоре читалачком уму но машти и осећању. Они уверавају, уче, одказују, тако рећи, али мало потресају.

И обратно, при обиљу фантазије и при мањем уму, бар спрам талента, личност гута у себи значење, идеју, слика говори сама и уметник често сам увиди смисао помоћу ваљаног критичнога тумача, као што су били, на пример, Бјељински и Доброљубов.

Ретко се у самом аутору удружују и снажан објективан уметник и сасвим свестан критичар.

Да се не мисли да ја такву улогу задржавам за себе. Такве се величине налазе врло ретко, и ако већи део познатих књижевника доиста влада у знатном ступњу и критичким тактом.

Готово су сви они више или мање кадри судити и о себи, ма како да је уопште тегобан суд о самом себи.

Можда ће се и у мене наћи донекле критичкога такта, бар ја готово свагда тачно оценим значај туђих књижевних производа, зашто онда да не могу тачно одредити по нешто и код сама себе? Без сумње, ризикујем бити пристрасним и, можда, упасти у самообману и самохвалисање. Но, они којима ја саопштим своје критичке примедбе о себи указаће ми ту смешну црту и поучиће ме на мој рачун.

Прелазећи на интересантан процес свеснога и несвеснога стварања, рећи ћу пре свега за себе, да припадам ка последњој категорији тј. сав се занесем (како је то опазио Бјељински) „своєю способностью рисовать“.

Цртајући ретко знам тога тренутка шта значи моја личност, портрет, карактер; ја га само видим жива пред собом и гледам да ли га тачно цртам, видим га у радњи с другима, дакле видим сцене и цртам у њима те друге, кадгод далеко унапред, према плану романа, не предвиђајући још сасвим како ће се уједно свезати сви за сада разбацани по глави делови целога. Хитам да не заборавим набацати сцене, карактере, по листићима, које где по парчићима, и идем напред као пицајући: пишем испочетка млако, невешто, досадно (као почетак у *Обломову* и *Рајском*), и ја сам чамим пишући, док одједанпут не бризне светлост и не осветли пут којим ми треба ићи. Имам свагда једну личност и уједно главни мотив; он ме и води напред, и на путу дохватим што ми дође под руку тј. што је у вези с њим. Тада радим живо, крешко, рука једва стиже да напише, док опет не ударим о зид. Радња, међутим, врши се у глави, личности ми не дају мира, пристају за мноштво излазе на сцену, чујем одломке њихових разговора, и мени

се често чинило, Боже опрости, да ја то не измишљам но да све то лебди у ваздуху око мене, и мени треба само да гледам и да се замислим.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Зимско спавање људи. — „Росиски Куријер“ доноси једно саопштење, предато му од руског државног Статистичког Бироа у губернији Псков, које је у толикој мери занимљиво, да су га сви руски листови прештампаили.

Тим саопштењем указује се на то, да су се руски сељаци у крајевима у којима је редовно рђава жетка те због ње и глад, привикли једном начину живота, који је до сад посматран само код животиња. Тамошњи сељаци готово преспавају зиму, и то се описује на следећи начин. Чим старешина поредице, на домаку јесени, види да при обичној потрошњи хране неће жита и осталог бити довољно за живот целе године, он овда направи распоред са смањеним дневним порцијама. Али он зна, да ће сви они, једући много мање но обично, изгубити преко зиме снагу потребну за пољске радове у пролеће. Да би се и то што више избегло, они су пронашли да треба преспавати зиму. То спавање тамо се зове и нарочитим именом „љејка“, и састоји се у томе, што сва кућна чељад полеже око велике пећи, и тако проводе по четири пет месеци. При томе је најглавније правило: кретати се што је могуће мање. Устаје се само онда, када треба пећ подложити или појести комад црна хлеба омекшног у води. Иначе се сви труде да се што мање крећу и што дуже време у сну проведу. Испружени на банцима великих пећи од кајева, леже они тако непомично по неколико месеци бринући се само о томе, да што мање топлоте изгубе, јер сваки покрет троши топлоту организма и буди глад, која би учинила да се убрзо потроши и онај минимум хране, који треба да их одржи до идуће жетве. Тако сам нагон наводи људе на спавање. У кући или, боље рећи, у колеби влада мир и помрчина, јер сви укућани леже или у дубоком сну, или су будни али чекају да их поново савлада сан.

Овога система придржавају се сељаци у тим крајевима већ одавно, и то им је готово једини начин да избегну глад, која би их иначе сатрла.

Вест о оваквом систему избегавања глади побудила је неке руске лекаре да се реше да ове године испитају, да ли се код тих сељака што преспавају зиму јављају и сличне појаве као и код животиња што тако исто зиму проводе у спавању, на име: да ли се они укоче и да ли им и колико тело изгуби од топлоте.

Уредништво ЗВЕЗДЕ налази се у кући Лаудановића, Коларчева улица бр. 10.

Садржај: „Признање“ (песма) — „Србинчеви“ — „Јелеки муж“ (наставак). — „Млечни пут“ — (свршетак). — „Боље икад него никад“ — „Занимљиве ситнице“ — „Од Уредништва“.

Власник: Ст. М. Веселиновић, — Штампарииа Свет. Николића Об. Вен. Бр. 2. — уредник Јанко М. Веселиновић.